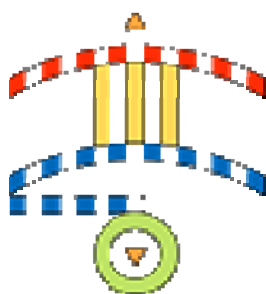

Zelfsturing

Begeleider : Carl Oomens

**CEGO - Centrum voor ErvaringsGericht Onderwijs
Ondersteuningsaanbod 2009-2010**

1. Definitie zelfsturing

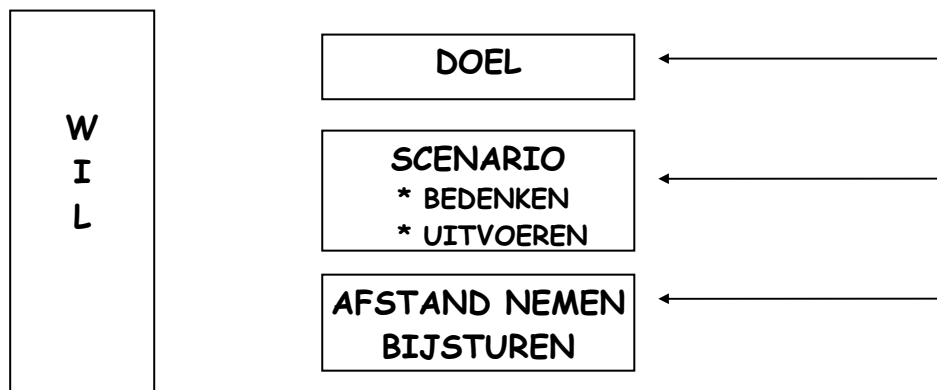
Zelfsturing is:

De dispositie om de beschikbare middelen

- in zichzelf
- in de menselijke en fysische omgeving

op een wijze te beheren die de hoogst mogelijke levenskwaliteit oplevert

= LEVENSKUNST

Zelfsturing is een competentie die boven de andere competenties staat. Het is de stuurcabine, het centrum van waaruit men zijn leven en leren organiseert.

Het gaat om vragen als :

- ✓ Ziet en benut men de kansen die in de omgeving voor het grijpen liggen ?
- ✓ Hoe maakt men gebruik van het 'kunnen' waarover men beschikt, van wat men kan?
- ✓ Weet men zijn tijd op een goede manier te besteden ? Dat wil zeggen zó dat men er het *beste* van maakt. Het beste is dan : wat aan de eigen noden, behoeften en idealen beantwoordt.

Ter info:

RELATIE ZELSTURING EN ONDERNEMINGSZIN:

Zelfsturing gepaard aan creativiteit levert een krachtige mix op die we 'ondernemingszin' noemen: het vermogen om grenzen te verleggen, te zien wat 'nog niet is maar zou kunnen zijn' en dat ook te realiseren.

Zelfsturing

De mate waarin de leerling zichzelf beredert om in een gegeven situatie de hoogst mogelijke levenskwaliteit te bereiken.

De mate waarin hij/zij de mogelijkheden in zichzelf en zijn/haar omgeving zo goed mogelijk beheert.

De leerling kan keuzes maken, bezit het nodige doorzettingsvermogen, weet hoe zijn/haar plannen te realiseren. Hij/zij voert ze daadwerkelijk uit en kan afstand nemen om te leren uit ervaring.

Ondernemingszin

De mate waarin de leerling in een welbepaalde situatie originele ideeën kan bedenken over mogelijke doelen en initiatieven.

De mate waarin hij/zij beschikbare middelen optimaal inzet om acties op te zetten die tot de realisatie van zijn doelen en initiatieven leiden.

De mate waarin hij/zij grenzen verlegt, iets nieuws creëert dat tot kwaliteit van leven bijdraagt.

De mate waarin dit afstraalt op de groep.

De leerling wil impact, is geïnspireerd en gedreven bezig, hij/zij krijgt het in wisselende omstandigheden voor elkaar en kan afstand nemen om te leren uit zijn/haar ervaringen.

2. Zelfsturing omvat 4 componenten

Zelfsturing omvat vier componenten. Als je binnen deze componenten de factor creativiteit toevoegt, leidt dat tot ondernemingszin. Voor de volledigheid wordt hieronder het gehele overzicht vermeld. Enerzijds zie je de componenten die vooral met zelfsturing te maken hebben. In cursief staan de toevoegingen vanuit ondernemingzin.

Deze componenten komen uit het instrument "Instrumenten voor de screening van 6-12 jarigen en de observatie van de leeromgeving". Je kan deze instrumenten gratis downloaden op de CEGO-website:

www.cego.be

- Boeken en leermiddelen
- Basisonderwijs
- Ervaringsgericht werken met oudere kinderen
- Ondernemingszin (h)erkennen
- Instrumenten voor de screening van 6-12 jarigen en de observatie van de leeromgeving

1. Willen

Om aan de slag te gaan moet men in de eerste plaats willen. Niet willen is niet altijd kwade wil. Het heeft vaak te maken met een negatieve taakbeleving: "Ik kan dat nooit afkrijgen!", "Het zijn weer zo'n moeilijke oefeningen!" De kinderen verwachten als het ware dat het toch niet zal lukken, wat ze ook doen. Dus beginnen ze er ook niet aan: dat is veiliger.

Deze wilsfactor is de energieleverancier. Bij kinderen kan je hier naar kijken:

▪ Warmlopen (ondernemingszin)	<i>De leerling is gemakkelijk voor een initiatief te motiveren. Hij/zij loopt gemakkelijk warm voor iets.</i>
▪ Impact willen (ondernemingszin)	<i>De leerling wil actie en effect ervaren, wil doorgaans iets teweeg brengen. Hij/zij kan niet bij de pakken blijven zitten en neemt graag initiatief</i>
▪ Doorzetten	<i>De leerling wil iets dat opgestart werd, goed afwerken. Hij/zij is bereid er de onprettige consequenties bij te nemen en heeft er veel voor over om zijn/haar doel te bereiken.</i>

2. Weten wat je wil, doelen stellen, richting kiezen

Deze component houdt in dat je voeling hebt met je interesses, dat je kunt kiezen en beslissingen kunt nemen. Sommige kinderen hebben het daar heel moeilijk mee. Dat zie je bijvoorbeeld al wanneer er gearzeld wordt om een snoepje te moeten kiezen. Het duurt lang voor ze gekozen hebben en eens gekozen hebben ze al vlug spijt dat ze het andere niet gekozen hebben.

Omgekeerd zie je soms leerlingen tijdens een atelier onmiddellijk voor een bepaalde activiteit kiezen of kleuters onmiddellijk naar een hoek gaan. Het gaat om voelen wat er in jezelf leeft en van daaruit een keuze kunnen maken.

Richting kiezen, je energie richten zie je zo:

▪ Kiezen	De leerling voelt intuïtief aan waar hij/zij naar toe wil. Hij/zij is zich bewust van wat hem/haar zint en niet. Hij/zij maakt keuzes en beslist.
▪ <i>Gedreven (ondernemingszin)</i>	<i>Als de leerling zich in iets geëngageerd heeft (bijv. een project) dan kan hij/zij het moeilijk loslaten. Hij/zij is er constant mentaal mee bezig. Het neemt hem/haar in beslag.</i>
▪ <i>Inspiratie (ondernemingszin)</i>	<i>Ideeën over mogelijke initiatieven borrelen als vanzelf op bij de leerling. Hij /zij ziet vaak originele mogelijkheden, doelen en acties.</i>

3. Scenario's bedenken en uitvoeren

Goed kunnen plannen vraagt een inlooperperiode waar de kinderen met vallen en opstaan leren. Falend zelfsturingsvermogen drukt zich hier uit in:

- niet kunnen starten,
- gebrek aan 'orde' in het handelen,
- ongeorganiseerd zijn,
- verward of chaotisch overkomen

...

Dit zien we bv. bij kinderen die enthousiast een hoek invliegen maar daar direct ook stilvallen.

Scenario's bedenken en uitvoeren zie je bij leerlingen als volgt:

▪ Van start gaan, stapsgewijs uitvoeren	De leerling kan bij vertrouwde opdrachten en situaties van start gaan, zich de opeenvolgende stappen voor de geest halen en ze na elkaar uitvoeren
▪ <i>Nieuwe scenario's in de actie ontwikkelen</i> ▪ <i>(ondernemingszin)</i>	<i>Bij nieuwe opdrachten en situaties kan de leerling vlot starten. Hij /zij bedenkt al doende hoe hij/ zij te werk kan gaan om het initiatief tot een goed einde te brengen.</i>
▪ Prioriteiten	Bij de uitvoering van een initiatief kan de leerling goed onderscheiden wat belangrijk is en wat niet. Hij/zij voelt spontaan wat eerst moet komen en wat later, wat zeker afgewerkt moet zijn en wat niet.
▪ Altertheid, bijsturen en zorgvuldigheid	Tijdens de activiteit is de leerling alert. Hij/zij heeft in de gaten hoe het loopt, heeft oog voor details en stuurt zijn werkwijze bij.
▪ Breed vizier	De leerling kan meerdere acties of deelhandelingen tegelijk overzien terwijl hij/zij bezig is. Hij/zij is bezig met iets en houdt spontaan andere relevante dingen mee in het oog.
▪ Anticiperen	Tijdens de uitvoering kijkt de leerling vooruit. Hij/zij voorziet hoe het verder zal aflopen, wat hij nodig zal hebben en stuurt in functie daarvan bij.
▪ <i>Originaliteit</i> ▪ <i>(ondernemingszin)</i>	<i>De leerling vertrouwt op zijn improvisatievermogen. Hij/zij ziet meteen verschillende manieren om iets aan te pakken en vindt originele oplossingen.</i>
▪ <i>Flexibiliteit</i> ▪ <i>(ondernemingszin)</i>	<i>De leerling kan flexibel omgaan met onvoorziene omstandigheden en plotse koerswijzigingen. Hij/zij weet onverwachte mogelijkheden te benutten.</i>

4. Afstand nemen en reflecteren

Kinderen expliciet laten nadenken over hoe ze tewerk willen gaan / hoe ze bezig zijn / hoe ze aan het werk zijn gegaan. Afstand nemen houdt in dat je leert uit ervaring.

- ✓ Ben ik wel goed bezig?
- ✓ Wat lukt /is gelukt en wat niet?
- ✓ Hoe komt dat?
- ✓ Wat kan ik anders doen? Waarom?
- ✓ Wat leer ik hieruit?

Afstand nemen zie je in het volgende:

▪ Planmatigheid	Bij het uitwerken van grote complexe opdrachten vliegt de leerling er niet meteen in. Hij/zij overdenkt strategisch wat er bij komt kijken en hoe hij/zij te werk zal gaan. Hij/zij neemt berekend risico.
▪ Doelbewust zijn	De leerling kan aangeven wat hij/zij met zijn initiatieven wil bereiken, waar de inspanningen toe moeten leiden en welke resultaten hij/ zij wil halen.
▪ Analyseren	Als iets niet lukt, dan blijft de leerling niet halsstarrig of blindelings doordoen, maar hij/zij analyseert de situatie en wijzigt zijn/haar koers.
▪ Efficiëntie	De leerling vraagt zich regelmatig af of de geleverde inspanningen in verhouding staan tot het beoogde resultaat.
▪ Los kunnen laten	De leerling kan afzien van een idee of een project, waaraan hij/zij gehecht is, als blijkt dat het weinig kans op slagen heeft.
▪ Evalueren	Na afloop beschouwt de leerling het resultaat van zijn werk en kan kritisch aangeven of en in welke mate het doel bereikt is.
▪ Ervaringsleren	De leerling leert uit de opgedane ervaringen. Hij/zij kan aangeven wat werkt en wat anders aangepakt moet worden om met minder inspanningen en middelen meer te bereiken.

Samengevat: VIER COMPONENTEN VAN ZELFSTURING

- Component 1: 'willen'
zich achter iets kunnen zetten, kunnen volhouden en doorzetten
- Component 2: zelfstandig een doel kunnen kiezen
weten wat men wil, initiatief kunnen nemen
- Component 3: over handelingsschema's beschikken
startscenario's kunnen oproepen en in handelen omzetten
- Component 4: afstand kunnen nemen
uit de activiteit kunnen stappen om de afstand tot het doel in te schatten, de neveneffecten te overzien en eventueel bij te sturen

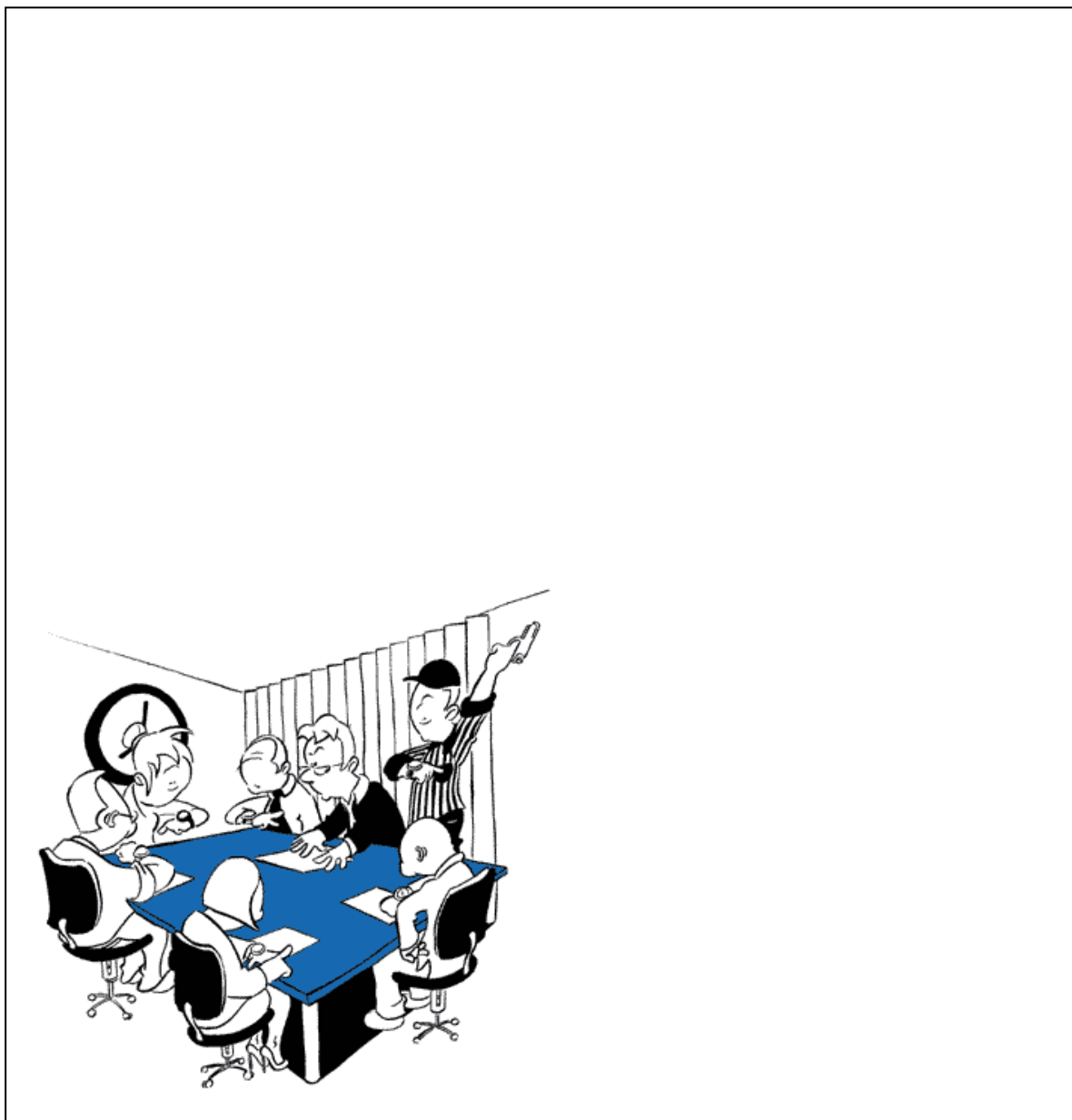
3. Je eigen zelfsturing onder de loep

Zelfsturing komt aan bod bij kleuters, maar net zo goed bij volwassenen. Ook jijzelf bent meer of minder sterk in zelfsturing.

Overloop de verschillende componenten van zelfsturing in deze bundel (p. 3-4-5-6)

Geef nu aan wat maakt dat jij binnen de school in een personeelsvergadering of werkgroep meer zelfgestuurd aan de slag gaat:

Hierdoor ga ik meer zelfgestuurd aan de slag in een personeelsvergadering of werkgroep op onze school:

3. Zelfsturing bij kinderen uit de eigen klas

Profiel van een kind met hoge zelfsturing:

Naam:..... Leeftijd:.....

http Waaraan merk je dat dit kind een hoge zelfsturing heeft? Gedrag? Zeggen?
Dit noteer je **binnen** de grenzen van de tekening
In welke situaties is er hoge zelfsturing?
Dit noteer je **rond** de tekening.

Profiel van een kind met lage zelfsturing:

Naam: Leeftijd.....

Waarom merk je dat dit kind een lage zelfsturing heeft? Gedrag? Zeggen?
Dit noteer je **binnen** de grenzen van de tekening
In welke situaties is er lage zelfsturing?
Dit noteer je **rond** de tekening.

ZELFSTURING OBSERVEREN

Situaties waarin je deze competentie kan observeren

1. **Scenario's kunnen oproepen** is aan de orde bij complexe taken met meerdere oplossingsmogelijkheden waarbij kinderen zich dienen af te vragen: "hoe ga ik dit oplossen?"
 - Kinderen werken in het kader van een project aan het uitnodigen van de politie in de klas: hoe gaan we te werk om dit te realiseren?
2. **Scenario's kunnen uitvoeren** is aan de orde bij het uitvoeren van taken op basis van richtlijnen:
 - Een taak uit het contractwerk afwerken op basis van de instructies op papier
 - een recept (bijv. van deeg) volgen op basis van instructies
3. Het **doorzettingsvermogen** (niet direct opgeven) en het **afstand kunnen nemen** (heeft het zin om verder te doen en kan ik er met hulp van anderen of een andere aanpak uitkomen?) komen aan bod in situaties waarin men in de uitvoering van de activiteit voor problemen komt te staan
 - Het maken van een figuur in klei lukt niet
 - Een wiskundig probleem oplossen kan op verschillende manieren. Welke is de handigste?
4. Elk van de componenten van zelfsturing: **wil, doelen stellen, strategieën volgen en afstand nemen** komen aan bod in groepssituaties waarin kinderen de leiding kunnen nemen en het traject van de anderen kunnen meebepalen

Schaal:	1	2	3	4	5
NIVEAU 1	ZEER ZWAK: heeft een uiterst beperkt vermogen tot zelfsturing				
	Weet niet wat hij/zij wil, weet voor zichzelf geen richting aan te geven en keuzes te maken. Heeft het in vergelijking met leeftijdgenoten moeilijk om handelingen mentaal op te roepen, zich daar bewust op te richten en ze uit te voeren. Brengt opdrachten zelden tot een goed einde. Ziet het verband niet tussen het eigen handelen en de gevolgen daarvan. Trekt geen lering uit ervaringen. Komt hulpeloos over.				
NIVEAU 5	ZEER GOED: heeft een uitgesproken vermogen tot zelfsturing en ondernemen				
	Weet zich erg goed uit de slag te trekken: weet wat hij/zij wil, kan zich een doel stellen, tot actie overgaan en de handelingen tot een goed eind brengen. Geeft niet bij de eerste hindernis op en kan doorzetten om zijn/haar doel te bereiken. Kan afstand nemen en strategisch tewerk gaan. Kan goed gebruik maken van de mogelijkheden die er liggen en zich aan veranderde omstandigheden aanpassen. Is geen speelbal van de omgeving, maar bepaalt mee de koers van de groep.				

4. Zelfsturing stimuleren op Spoor1: Algemene klasaanpak (of leeromgeving)

DE SLEUTEL:

Situaties scheppen waarin de volgende cyclus tot stand kan komen:

- een idee/initiatief komt op
- er volgt een keten van zinvolle handelingen
- er is ervaring van impact
- er wordt genoten van het succes
- er wordt geleerd uit de ervaring

Zelfsturing (en ondernemingzin) is niet enkel iets wat leerlingen hebben of niet hebben. De leeromgeving die je als leerkracht aanbiedt, speelt een cruciale rol in het stimuleren of afremmen ervan. Je leeromgeving kan je bevragen in 5 rubrieken. De onderstaande opsomming is een verkorte weergave van de rubrieken uit het instrument "Instrumenten voor de screening van 6-12 jarigen en de observatie van de leeromgeving". In het instrument worden telkens concrete voorbeelden vermeld ter verduidelijking.

RUBRIEKEN:

1. Positief klas- en schoolklimaat: Een goede sfeer van waaruit kinderen kunnen en durven ondernemend zijn:
 - een ontspannen klassfeer
 - goede interacties tussen de leerlingen onderling
 - goede interacties met de leerkracht

2. Organisatie
 - Werkvormen met kansen tot initiatiefname
 - Mogelijkheden om te kiezen
 - Geïntegreerde aanpak van thema's, problemen,...
 - Materiaal is overzichtelijk en toegankelijk gegroepeerd
 - De materialen en bronnen zijn vrij toegankelijk
 - Leerlingen kunnen de werkplek binnen bepaalde grenzen zelf organiseren
 - Duidelijke klasorganisatie: duidelijke verwachtingen, grenzen, regels
 - Afspraken zijn flexibel (indien nodig worden regels in overleg gewijzigd) en functioneel
 - Er kan een eigen planning en timing gevolgd worden bij het afwerken van taken en opdrachten
 - Leerlingen kunnen verantwoordelijkheid ervaren
 - Leerlingen krijgen kansen tot onderlinge communicatie binnen samenwerking.
 - Leerlingen krijgen regelmatig de keuze met wie ze kunnen samenwerken

3. Een rijke omgeving
 - Levenschte opdrachten en inhoud
 - Een zekere keuzevrijheid, ook bij basisleerstof, is ingebouwd
 - Materiaal, opdrachten of situaties stimuleren vindingrijkheid en creativiteit bij je leerlingen
 - Leerlingen kunnen soms nieuwe leerstof zelf ontdekken.
 - Er zijn regelmatig opdrachten, materialen, problemen, situaties waarvan het resultaat open is.

- Er worden regelmatig complexe taken met verschillende stappen en werkfasen aangeboden
- Je voorziet geregeld opdrachten waarbij de leerling meerdere toepassingsgebieden ontdekt waarin een welbepaalde vaardigheid moet toegepast worden.
- Leerlingen hebben inspraak
- Leerlingen hebben impact: suggesties, wensen, voorstellen van leerlingen worden daadwerkelijk in rekening gebracht.

4. De begeleiding

- Je kan op de achtergrond blijven en af en toe dingen bewust laten gebeuren
- Erkennen van en stimuleren tot initiatief
- de gepaste ondersteuning verlenen (een leerling die vast zit even vooruit helpen, ...)
- Emotionele ondersteuning geven (onzekerheid, faalangst,...)
- Positieve feedback geven
- Fouten maken mag
- Het eigen denken van leerlingen wordt gestimuleerd
- Je komt stimulerend tussen

5. Expliciet focussen op zelfsturing en ondernemingszin

- Genieten van successen
- Leerlingen uitnodigen om terug te kijken op genomen initiatieven
- Je vraagt leerlingen regelmatig om zichzelf te evalueren
- Je stimuleert leerlingen om zelf een beeld op te bouwen van hun vooruitgang, ontwikkeling
- Je stimuleert leerlingen om eigen sterktes en beperktheden aan te geven
- Je helpt leerlingen met moeilijkheden bij het inbouwen van stopmomenten om na te gaan of de werkwijze bevredigend is en hoe die eventueel bijgestuurd kan worden
- Je bespreekt met leerlingen verschillende resultaten bij een opdracht en waardeert deze
- Je geeft leerlingen regelmatig de verantwoordelijkheid om zelf te bepalen wat voor hen voldoende is en wat niet
- De leerlingen zien geregeld hoe je zelf al experimenterend tot een oplossing komt
- De leerlingen krijgen regelmatig verhalen en beleevingsmomenten waarin ze zien wat ondernemen is
- Stilstaan bij de impact van initiatieven.

